

ROUBENÉ MĚSTSKÉ DOMY 17. STOLETÍ V BĚLÉ POD BEZDĚZEM

EVA VYLETOVÁ

Město Bělá pod Bezdězem bylo vysazeno v roce 1337, kdy došlo k potvrzení přenesení městských práv z nedávno založeného města Bezděz. Současně s městem se předpokládá i založení tvrze. Město bylo vyměřeno velkoryse s rozlehlým obdélným náměstím.¹⁾ Z gotického stavebního období se v městské zástavbě zachovaly pod částí domů sklepy. Dlouho do 19. století zde převažovala dřevěná zástavba. I přes mladší stavební úpravy a nahrazování dřevěných konstrukcí zděnými, si část domů zachovala roubené konstrukce dosud skryté pod omítkou. Soustavnější pozornost začala být věnována dochovaným dřevěným konstrukcím městských domů v souvislosti s prováděním oprav a stavebních úprav od 90. let 20. století. Při jejich průzkumu byly u několika z nich zaznamenány konstrukce a prvky dokládající výstavbu patrových roubených domů z 2. poloviny 17. století, které vykazovaly shodné typologické znaky.

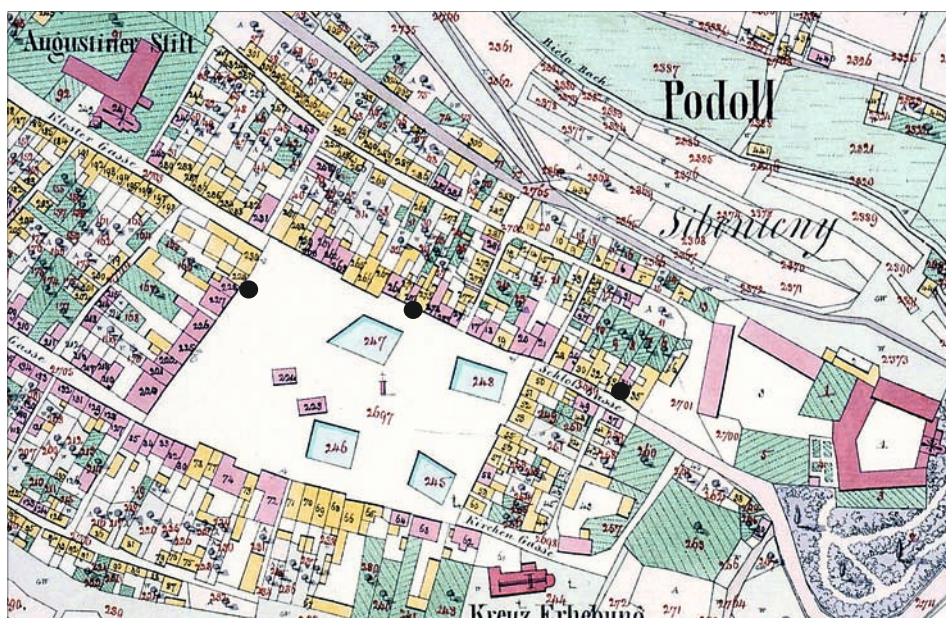
DŮM ČP. 4

Dům čp. 4 je situován mezi zámkem a náměstím ve vyvýšené poloze nad terénním zářezem silnice, dnešní Zámecké ulice. Spolu s domem čp. 3 byl prvním objektem od zámku. Říkalo se zde „na tarase“ nebo také „na rámech“ podle toho, že na ploše mezi zámkem a stávající zástavbou byly umístěny rámy na napínání sukna. Z archivních zpráv víme, že v 17. století tvořil dům čp. 4 s domem čp. 3 jeden objekt. Pro objasnění stavebního vývoje domu a jeho podoby v 17. století je tato informace zásadní.²⁾

1) J. Pešta, Bělá pod Bezdězem, zámek. Stavebněhistorický průzkum (dále SHP). 2007; D. Líbal a kol., Bělá pod Bezdězem. SHP historického jádra. SÚRPMO Praha 1972.

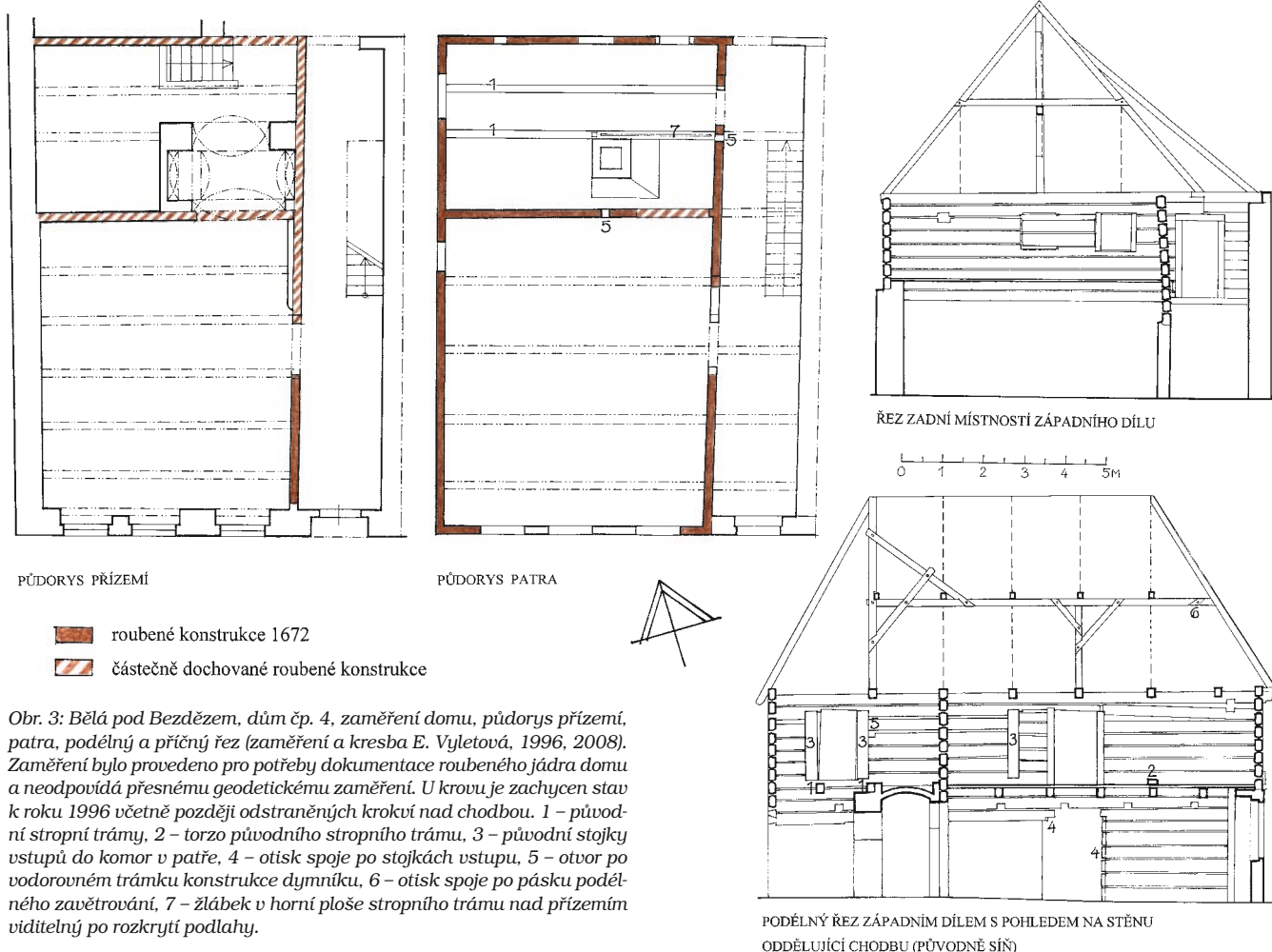
Obr. 1: Bělá pod Bezdězem (okres Mladá Boleslav), mapa města od zámeckého zahradníka Jana Novotného z roku 1797 – výřez, (SokA Praha, rodinný archiv Valdštejnů, inv. č. 4760). Domy s dochovanými roubenými konstrukcemi ze 17. století jsou označeny šipkami.

Obr. 2: Bělá pod Bezdězem, mapa stabilního katastru z roku 1842 (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru). Dům čp. 3 a 4 stojí v blízkosti zámeckého areálu, dům čp. 18 uprostřed severní strany náměstí, domy čp. 83 a 84 na západní straně náměstí. Domy jsou označeny tečkami.

Na nejstarším známém vyobrazení města z roku 1797 jsou domy čp. 3 a 4 zakresleny jako dva jednopatrové objekty shodné výšky se sedlovými střechami orientovanými štíty do ulice a s přízemní přístavbou s pultovou střechou

2) P. Načeradská, Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4 – dějiny objektu. 2010.

Obz. 3: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, zaměření domu, půdorys přízemí, patra, podélný a příčný řez (zaměření a kresba E. Vyletová, 1996, 2008). Zaměření bylo provedeno pro potřeby dokumentace roubeného jádra domu a neodpovídá přesnému geodetickému zaměření. U krovu je zachycen stav k roku 1996 včetně později odstraněných krokví nad chodbou. 1 – původní stropní trámy, 2 – torzo původního stropního trámu, 3 – původní stojky vstupů do komor v patře, 4 – otisk spoje po stojkách vstupu, 5 – otvor po vodorovném trámku konstrukce dymníku, 6 – otisk spoje po pásku podélného zavětrování, 7 – žlábek v horní ploše stropního trámu nad přízemím viditelný po rozkrytí podlahy.

na východní straně. Podle této kresby měly domy v té době v zadní části oddělené parcely a zakreslené měly i samostatné vstupy z ulice. I když k rozdělení domu mezi dva majitele došlo podle archivních zpráv již o 50 let dříve v roce 1748, je pravděpodobné, že celková hmota domu zůstala i v roce 1797 nezměněna.³⁾ Na mapě stabilního katastru z roku 1842 je dnešní dům čp. 4 značen červeně jako zděný, zatímco dům čp. 3 stále ještě dřevěný, i když právě v dnešním domě čp. 4 se z podstatné části zachovaly původní roubené konstrukce. To se ale týká mnoha dalších domů ve městě, které byly na mapě stabilního katastru značeny již jako zděné, ale zachovaly si někdy téměř v celém rozsahu roubené stěny. Půdorys obou objektů měl v té době ještě shodnou hloubku, nepočítáme-li dvorní křídla. Parcely obou domů nebyly zřejmě přístupné ze zadní strany z Valdštejnské ulice, v zadní části podél ulice je zakreslena parcela se samostatným číslem. Šířka původní parcely byla podle součtu obou parcel dnešních domů čp. 3 a 4 kolem 21 m.

Půdorys dnešního domu čp. 4 o šířce zhruba 9,5 m a hloubce 12,5 m je rozdělen na 6,5–7 m široký západní díl, podél kterého na celou hloubku domu probíhá na straně k čp. 3 chodba. Chodba byla vyčleněna z původně širší síně

po rozdělení domu, což kromě archivních zpráv bylo zřejmé i z průzkumu stavby. Dispozice v přízemí i patře je shodná. Západní díl je rozdělen zhruba ve dvou třetinách hloubky na dva prostory. V patře se roubené konstrukce zachovaly v celém rozsahu západního dílu včetně příčné dělicí stěny, v přízemí pouze z části. V zadním prostoru přízemí je při nároží s přední místností a chodbou vestavěna zděná černá kuchyně s dymníkem. Na západní díl navazuje zděné dvorní křídlo, pod nímž je umístěn sklep, který je částečně zasekán do skalního podloží. V severovýchodním rohu sklepa je ve skále zahlouben prostor se studánkou.

Hloubkovým průzkumem a dokumentací nálezových situací, které budou následovat v dalším popise, byl určen rozsah dochovaných roubených konstrukcí a byly objasněny některé otázky týkající se původní podoby a fungování domu. Nedílnou součástí a podkladem pro vyhodnocení nálezů a interpretaci stavebního vývoje byly výsledky dendrochronologického průzkumu, který roubené jádro domu datoval do let 1670–1672 (datum kácení dřeva).⁴⁾

Popis přízemí

V přízemí byly roubené konstrukce z větší části přezděny. Roubená stěna oddělující západní díl a chodbu (bývalou síň) se zachovala v délce asi 3 m, ve zbývajících částech

3) Společný vchod se společnou síní rozdělenou okapem jsou uváděny ještě k roku 1822, z čehož usuzujeme, že k zásadní přestavbě po rozdělení domu nedošlo. U nákresu domu je však třeba počítat s určitými nepřesnostmi a zjednodušením oproti skutečnosti zřejmě i co se týká samostatných vstupů.

4) E. Vyletová, Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, SHP, 2010, (rkp.). T. Kyncl, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 4 v Bělé pod Bezdězem. Výzkumná zpráva č. 096-08. 2008

Obr. 4: Bělá pod Bezdězem, Zámecká ulice, celkový pohled z náměstí s domem čp. 4 na zvýšeném „tarase“ nad silnicí (všechny snímky E. Vyletová není-li uvedeno jinak, stav 2008).

směrem k dvornímu průčelí pokračovaly pouze horní tři trámy. Z dvorní stěny i dělicí příčky mezi přední a zadní místností pak zůstal zachován pouze jediný trám v horní části pod stropem. Průčelní a západní obvodová stěna byly přezděny v celém rozsahu. V dochované části roubené stěny oddělující chodbu byly čitelné detaily po zaniklých stojkách původního vstupu do přední místnosti. Čela trámů byla do výšky 2 m opatřena čepy. Protilehlá část roubené stěny sice z větší části zanikla, zachoval se pouze detail horního rohu s čepem po zaniklé protilehlé stojce. Vstup byl umístěn zhruba uprostřed délky místnosti a byl později upravován. Zřejmě v souvislosti s úpravou výšky vstupu došlo k přerušení původního trámu v nadpraží.

V zadním prostoru byla do nároží s přední místností a chodbou vestavěna zděná černá kuchyně, která se do prostoru otvírala zděným půlkruhovým pasem. Půdorysnými rozměry přibližně 2 × 3 m zaujímal necelou čtvrtinu celkové plochy zadního prostoru. Vnitřní prostor černé kuchyně byl sklenut cihelnou segmentovou klenbou stoupající k dymníkovému ústí umístěnému na opačné straně než chodba. Směrem k přední místnosti, kde se předpokládá umístění otopného zařízení, se ve stěně zachoval klenutý oblouk, který přiléhal k dochovanému hornímu trámu dělicí stěny. Vyzdívka pod obloukem byla v době průzkumu zaniklá. Vestavba zděné černé kuchyně k původním roubeným konstrukcím je dodatečná. Jedním z dokladů jsou i fragmenty hliněné omítky na roubené stěně zabíhající pod přízdívku pasu. Vestavba podle předpokladu sledovala umístění původního dymníku roubeného domu, jehož existenci dokládají otisky po zaniklých konstrukcích v patře, o kterých bude pojednáno dále. Existenci černé kuchyně, respektive umístění otevřeného ohniště v zadní místnosti původního roubeného domu, nasvědčovaly také některé detaily viditelné na pozůstatku roubené konstrukce v přízemí. Dochované trámy v horní části stěn měly zevnitř místnosti silně zčernalý povrch, a to i na povrchu vymazávky, který se zachoval ve spáře mezi horními trámy a který byl viditelný po odstranění druhotně vloženého podhledu stropu.⁵⁾ I když to samo o sobě o funkci černé kuchyně nemusí vypovídat, odlišnému provozu v přízemí a patře by mohlo nasvědčovat i vodorovné rozhraní me-

Obr. 5: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, průčelí do ulice po odhalení roubených konstrukcí v patře s detailem navázání kolmé příčky s průčelní stěnou rybinovým spojem typickým pro nároží. Odlišné je pouze ukončení prahového trámu kolmé stěny (stav 2009).

zi silně zčernalým povrchem roubených stěn v přízemí a světlejším povrchem stěn v patře, které bylo viditelné při průhledu do patra po odstranění podhledu a podlahy stropu. V zadním prostoru se z původní konstrukce roubeného domu, jak doložilo dendrochronologické datování, zachovaly i oba stropní trámy. První trám umístěný ve vzdálenosti cca 1,8 m od dělicí stěny s přední místností byl druhotně obezděn zdívkou klenutého pasu černé kuchyně. Druhý trám byl umístěn v osové vzdálenosti zhruba 1,2 m od předchozího. Trámy mají obdélný profil místy s ponechanou oblinou na hranách. Stropní trámy měly rovněž silně zčernalý povrch. Na podlaze patra nad stropními trámy byly volně uloženy půlpovaly šířky 18–20 cm a široká fošna se silně zčernalým povrchem. V souladu s dendrochronologickým průzkumem lze předpokládat, že půlpovaly pocházejí z původní stropní konstrukce. Stropní trámy se zachovaly v původní pozici, jejich výškové osazení oproti stropním trámům přední místnosti odpovídá podle navazujících konstrukcí také úrovni prahů vstupů v patře. Bude o nich pojednáno ještě dále a to v souvislosti s otiskem původní konstrukce dymníku v patře.

Přední místnost má dřevěný trámový strop s osovou vzdáleností trámů zhruba 1,2–1,3 m. Stropní trámy jsou osazené asi o 25 cm níže než stropní trámy zadní místnosti. Podle nálezové situace není poloha stropních trámů původní. Nasvědčuje tomu jak způsob osazení do trámu roubené stěny, tak snížená poloha oproti původní úrovni stropu, respektive podlahy patra a návaznost na práh vývojově mladšího vstupu. Část trámů měla okosené hrany. Zabíhající okosení bez viditelného trojúhelného náběhu u vnější stěny je zřejmě vysvětlitelné náhradou původní

5) V zadním prostoru byl na části stropu zachován druhotný podhled z drobných půlpovalků (šířky cca 9 cm), uložených na latích, které byly z boku přichyceny k trámům. Půlpovalky byly opatřeny lepenicí a zespodu omítnuty. Konstrukce podhledu byla v době provádění průzkumu částečně zřícená a zbývající část následně odstraněna.

Obr. 6: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, patro, pohled z přední místnosti k nároží se zadní místností. Stěna byla druhotně narušena s vestavbou mladšího otopného zařízení. V podélné stěně je zachována původní stojka s druhotně zaslepeným vstupem. V kolmé stěně je viditelný malý čtvercový otvor po konstrukci dymníku, shodný otvor je vidět vedle vstupu do zadní místnosti.

Obr. 7: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, patro, zadní komora. Pohled ke vstupu ze síně. U pravé stojky je zachován otvor po vodorovném trámku konstrukce dymníku, v horní ploše stropního trámu pod pravou stojkou žlábek po dřevohliněné výplni.

roubené stěny zděnou a její větší tloušťkou. Strop měl jednoduchý záklop. Dendrochronologické datování stropních trámů nebylo úspěšné. Pouze přibližná data po roce 1639 a 1646 by mohla naznačovat, že byly použity druhotně z původní konstrukce domu.

Popis patra

V patře se roubené konstrukce zachovaly v celém rozsahu západního dílu, u dvorní stěny trámy roubení po-

kračovaly částečně i za nároží chodby. Zděná je pouze dělicí stěna s domem čp. 3 a průčelní stěna chodby do ulice. Roubené konstrukce byly značně deformované poklesem. Nejvýraznější pokles byl patrný na příčných stěnách včetně dvorní a to směrem západním. Na podélné roubené stěně oddělující chodbu byl pokles patrný na obě strany. Trámy roubení byly oboustranně hraněné s ponechanými oblinami ve spárách. Trámy měly průměr až 35 cm, šířka oboustranně tesaných trámů byla cca 18 cm. Spáry široké místy až 9 cm byly vyplněné tyčevinou s hliněnou vymazávkou. Je zřejmé, že šířka některých spár vznikla v důsledku deformace konstrukce a tyčovina byla do nich vložena dodatečně. Trámy byly narušeny záseky pro pozdější omítku, lokálně byly na trámec zachovány dřevěné kolíčky.

Západní díl má shodný půdorys s přízemím. V patře se z velké části zachovala i roubená dělicí stěna mezi přední a zadní místností. Obě místnosti západního dílu byly přístupné z chodby (původně síně). Vstup do zadní místnosti si zachoval původní stojky. Stojky o šířce 24–28 cm a výšce 165 cm jsou nahoře i dole zapuštěny do průběžného trámu, který současně tvoří překlad, respektive práh vstupu. Z boku jsou stojky opatřeny drážkou, do níž jsou na pero zasunuty trámy roubené stěny. Nadpraží vstupu bylo narušeno druhotnými úpravami, u jedné ze stоек je však v nadpraží patrný původní detail s nevýraznou „zarážkou“ se zkosenou hranou, která je viditelná ze strany chodby.⁶⁾ Původní vstup do přední místnosti byl umístěn nikoliv uprostřed

jako v přízemí, ale v zadní třetině místnosti. Zachovala se z něj stojka, která je nahoře i dole osazena do shodného trámu jako stojky vstupu do zadní místnosti a má shodnou výšku 165 cm. Skutečnost, že stojka náležela vstupnímu otvoru, lze vyčíst i z dalších detailů. V trám,

6) K vývoji tohoto typu portálu a jeho odvození z gotické tradice sedlového portálu J. Škabrada, Lidové stavby: architektura českého venkova. 1999, s. 40, 139. Analogický portál je zachycen na fotografii horní síně patrového roubeného domu v nedalekém Loukově.

tvořícím původně nadpraží otvoru, se rovněž zachoval detail „zarážky“ o šířce 10 cm. Zčernalý povrch nadpraží také vypovídá o tom, že se původně jednalo o otvor, nikoliv o spáru mezi trámy. Druhotná výplň je provedena z trámů, které neodpovídají průběhem spár původním trámům roubené stěny. Stávající vstup byl posunut oproti původnímu o necelý metr blíže ke středu místnosti a odpovídá poloze vstupu do místnosti v přízemí. Stojky stávajícího vstupu jsou subtilnější a ve spodní části delší a spočívají na dvou stropních trámech osazených zřejmě druhotně ve snížené poloze. Pozůstatky původních stropních trámů nebo stopy po nich by pak měly být analogicky se zadní místností patrné v prahovém trámu patra. V něm ale bylo zachováno jediné torzo odříznutého zhlaví trámu ve vzdálenosti 2,5 m od průčelí. Je osazeno ve shodné výšce jako stropní trámy zadního prostoru, které jsou horní polovinou zapuštěny do prahového trámu původních vstupů. I u tohoto trámu se pravděpodobně jedná pouze o horní polovinu, neboť spodní polovina zřejmě zanikla s úpravou stropu nad přízemím. Domněnku, že se jedná o součást původní konstrukce, potvrdil i dendrochronologický průzkum, který určil shodný původ s roubenými konstrukcemi s datem kácení dřeva 1670/1671. Vzhledem k tomu, že v prahovém trámu směrem k průčelí žádné další stopy po stropním trámu patrné nebyly, měla by pak vzdálenost 2,5 m přibližně odpovídat osově vzdálenosti stropních trámů. Podle ní by se další stropní trám směrem do hloubky prostoru měl nacházet zhruba v místě stojky dnešního vstupu. Stopy po něm ale zjištěly nejsou, neboť zanikly právě v důsledku mladších stavebních úprav. V průběhu probíhající rekonstrukce byla v objektu nalezena nehraňná fošna o šířce 18 cm a délce 262 cm, která by předpokládané osově vzdálenosti původních stropních trámů rovněž odpovídala.

Důležité detaily dokládající existenci dřevohliněného dymníku se zachovaly v konstrukcích zadního prostoru. V obou navzájem kolmých roubených stěnách nad zděnou černou kuchyní byly v trámech ve výšce zhruba 1 m nad podlahou vyříznuté pravidelné čtvercové otvory o straně 14,5 cm. Otvor ve stěně mezi oběma místnostmi byl umístěn ve vzdálenosti 2,58 m od nároží, ve stěně oddělující chodbu ve vzdálenosti 1,7 m od nároží vedle stojky vstupu. V podstatě shodnou vzdálenost od nároží (snad s rozdílem 10 cm) měl i stropní trám nad přízemím, který se tak nacházel pod tímto otvorem. V horní ploše stropního trámu byl patrný žlábek, který probíhal od roubené stěny zhruba do vzdálenosti 3 m, kde byl ukončen dlabem. Z nálezové situace lze usuzovat, že dvojice otvorů v roubených stěnách náležela dvěma kolmým vodorovným trámkům, které byly součástí konstrukce zaniklého dřevohliněného dymníku. Žlábek v horní ploše stropního trámu je zřejmě otiskem po dřevohliněné výplni a dlab na jejím konci pak otiskem po nárožním trámku. Z uvedených rozměrů vyplývá, že kratší strana dymníku měla kónický tvar.

U roubené stěny mezi přední a zadní místností byly dva trámy nastavovány. Jednalo se o horní trám roubené stěny, který je současně vazným trámem krovu a zhruba třetí trám odspoda. Na levé části horního (vazného) trámu při západní obvodové stěně se zachovala tesařská značka s římským číslem VI, která odpovídá tesařské značce na téže vazbě krovu. Obě části horního trámu byly dendro-

Obr. 8: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, přízemí, přední místnost, detail spoje roubené stěny a zaniklé stojky vstupu. Trám nadpraží byl druhotně odřezán při zvýšení vstupu (stav 1996).

Obr. 9: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, detail původního navázání trámů roubené stěny.

chronologickým průzkumem datovány shodně 1670/1671 (doba kácení dřeva). Je tedy pravděpodobné, že se jedná o původní navázání trámů. Pod napojeným trámem ve spodní části stěny se zachovala ztužující vložka z krátké latě (hmoždík) vložená do spáry v blízkosti spoje. Roubená stěna byla výrazně deformovaná poklesem směrem k západní straně a u horního (vazného) trámu byla deformace mírně vyrovnána vložením silné latě (trámku) do spáry.

Roubená stěna směrem do dvora nese stopy několika fází úpravy okenních otvorů. Malý otvor o šířce 30 cm

Obr. 10: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 4, krov: a) Pohled od průčelí k severní valbě se střední a koncovou stojkou s podélným zavětrováním. Původní prvky krovu jsou odlišitelné od mladších podle zčernalého povrchu (stav 2008); b) Pohled na přední část krovu od střední stojky k valbě průčelí. Na středové vaznici je patrný otisk po horním pásku, který spojoval vaznici a zaniklou stojku první vazby (stav 2008).

a výšce 22 cm, vyříznutý ve dvou trámech nad sebou v levé části stěny v blízkosti nároží je pravděpodobně druhotný. Zhruba uprostřed stěny se zachovaly otisky po okenním otvoru, který zřejmě odpovídá původnímu. V trámu, který tvořil okenní překlad, byly na boku zachovány čepy po stojkách. Okenní otvor byl druhotně zaslepen trámy roubení, které byly pouze posunuty při zřízení nového okna v pravé části stěny při nároží. Okno má zhruba stejné rozměry jako zaslepené okno uprostřed. Je obdélné s trámkovou zárubní tvořenou sloupky o šířce 11 cm.

k oběma obvodovým stěnám, dvorní i průčelní.

Z konstrukce stropu nad patrem se zachovaly pouze stropní trámy bez záklopu. Trámy s osovou vzdáleností kolem 1,7 m plnily současně funkci vazných trámů krovu. Byly obdélného profilu, pouze u jednoho byla jedna z hran okosena. Na horní ploše neměly zářezy, které by nasvědčovaly překládanému záklopu. Trámy zastropující západní díl měly přesah nad chodbu zhruba 0,8 m, kde byly druhotně odřezány a nastaveny krátkými trámky nad zbývající šířkou chodby.

Roubená dvorní stěna pokračovala i v části navazující chodby. Zachovalo se z ní ale pouze torzo. Horní dva trámy byly zřejmě druhotně ukončeny ve vzdálenosti cca 0,8 m od kolmé roubené stěny oddělující chodbu, zbývající trámy pod nimi byly navíc zkráceny se zřízením mladšího vstupu. Trámkové zárubně vstupu i druhotně zřízeného okna při nároží místnosti byly osazeny již do výrazně deformovaných roubených stěn. Zbývající část stěny uzavírající chodbu směrem do dvora byla doplněna druhotně použitými trámy. Ty byly obílené a omítané. Omítka s nátěrem zabíhala i pod východní dělicí stěnu chodby s domem čp. 3, což dokládá její mladší původ.

Z roubené stěny uličního průčelí se zachovala pouze část odpovídající západnímu dílu. Úseky mezi okny byly bedněné z prken, z čehož lze usuzovat, že původní okna měla jinou polohu. Zajímavý je ale detail nároží roubené stěny v návaznosti na chodbu (síň), kde bychom předpokládali, že roubená stěna pokračovala. Rybinový spoj trámů ale odpovídá nároží, nikoliv předpokládanému spoji dvou kolmých stěn, kde by viditelná čela trámů na průčelí měla mít obdélný tvar. Čela trámů kolmé stěny mají s výjimkou horních dvou trámů a prahového trámu tvar kónický. Na základě analogií zjištěných u dalších roubených domů ve městě, o nichž bude pojednáno dále, lze tento detail interpretovat jako nároží, k němuž přiléhala stojka vstupu. Zbývající část průčelní stěny odpovídající chodbě je zděná. Východní stěna chodby oddělující dům čp. 3 k ní přiléhá na spáru a je tedy dodatečná

Popis krovu

Součástí původní konstrukce roubeného domu, jak prokázal dendrochronologický průzkum, je i dochovaný krov. Dendrochronologický průzkum určil dobu skácení dřeva původních prvků krovu (vaznice střední podélné stolice, západní krokev, vazný trám č. VI) na přelom let 1670/1671. Krov s hřebenem kolmým k průčelí je umístěn nad západním dílem s přesahem zhruba 0,8 m nad chodbu.⁷⁾ Krov je hambalkový se střední podélnou stolicí, kterou tvoří středová vaznice podepřená původně třemi sloupky. Sloupky jsou v podélném směru zavětřovány dvojicí pásků. Střední sloupek je ukončen pod vaznicí, koncové sloupky probíhaly do hřebene. Z nich se zachoval pouze severní sloupek na straně ke dvoru. Zde si také střecha zachovala původní tvar ukončení strnou valbou i původní krokve. Krokve valby jsou osedlány na horní trám dvorní stěny a jsou ukončeny nevýrazným přesahem. Koncový sloupek na jižní straně směrem k uličnímu průčelí zanikl s pozdější úpravou střechy na valbu. Na prvcích krovu jsou zachovány tesařské značky. Západní strana krovu byla značena úzkými záseky v podobě římských čísel, východní strana trojúhelníky záseky (vrypy). Číslování jednotlivých vazeb bylo prováděno od uličního průčelí směrem do dvora. Zachovány jsou vazby krovu označené čísly III, IIII, V, VI, VII. První vazba byla při pozdější úpravě zcela odstraněna, z druhé se zachoval pouze vazný trám. Důležitým detailem, ze kterého odvozujeme existenci sloupku první vazby, je otisk pásku podélného zavětřování na středové vaznici. Pokud předpokládáme zhruba shodnou osovou vzdálenost vazeb, pak by první vazba se sloupkem byla předložena před roubenou stěnu průčelí zhruba o 0,7 m. Původní prvky krovu mají silně černalý povrch, což by mohlo nasvědčovat volnému odcházení kouře do půdního prostoru z dymníku, tedy archaistějšímu způsobu, kdy dymník nebyl vyveden nad střechu.

Roubený dům kolem roku 1672

O zástavbě mezi zámekem a náměstím, dnešní severní straně Zámecké ulice, nemáme z doby před třicetiletou válkou žádné zprávy. Víme pouze, že na ploše západně od zámecké sýpky stávaly rámy na napínání sukna patřící vrchnosti. Rámy tu stály nejpozději od roku 1502, kdy bělská obec pronajala toto místo soukenickému cechu za poplatek 20 grošů. Podle nich se domům severní strany Zámecké ulice říkalo „Na rámech“. Kolmá ulice na západní straně uvedeného bloku domů nese dodnes název Postřihačská. Soukenictví bylo v Bělé nejrozšířenějším řemeslem. Již od roku 1515 se mezi konšely objevuje šest soukeníků. Kromě soukenického řemesla bylo ve městě značně rozšířené i řemeslo tkalcovské.⁸⁾ Majitele gruntu dnešních domů čp. 3 a 4 známe z písemných zpráv od poloviny 17. století. Od 17. do počátku 19. století byly majitelé domu většinou rovněž tkalci nebo soukeníci. Plocha, na níž vznikla zástavba severní strany dnešní Zámecké ulice,

byla původně situována nad hlubokým zářezem úvozové cesty. Podle popisů z 18. století byla úvozová cesta úzká, vyježděná ve skalní půdě. Z protější kolmo ústící ulice vedla přes úvoz k domům severní strany Zámecké ulice dřevěná lávka.⁹⁾

Pro město byl ničující velký požár v roce 1635, při němž shořelo 56 obytných domů. K roku 1637 se uvádí ve městě 24 domů obývaných, 37 domů pustých a prázdných a 56 spálenišť. Požár a útrapy třicetileté války měly pro rozvoj města dlouhodobé následky a situace se ve 2. polovině 17. století zlepšovala pouze pozvolna. Ještě k roku 1673 se uvádí 26 domů pohořelých.¹⁰⁾

V roce 1672 případně krátce poté byl na parcelách dnešních domů čp. 3 a 4 vystavěn patrový roubený dům, jehož konstrukce se v dnešním domě čp. 4 z části zachovala. Původ domu spolehlivě prokázal dendrochronologický průzkum na základě odebraných vzorků z trámů roubených stěn, části stropních trámů a krovu. Dřevo na stavbu bylo káceno na přelomu let 1670/1671 a 1671/1672. Vzhledem k obvyklé době vysychání dřeva mohlo dojít k výstavbě i několik let po jeho kácení tj. zhruba v rozmezí let 1672–1675. Uvedenému období výstavby odpovídají i archivní zprávy, neboť v roce 1664 byl prodán grunt za 35 kop a v roce 1697 již dům za 115 kop. Prvním známým majitelem gruntu zmiňovaným k roku 1654 byl Jan Parkoze, který je uveden mezi „zahradníky“ (tj. bezzemky) a který se živil jako tkadlec. V roce 1664 koupil grunt Duchoslav Pelikán za 35 kop, z nichž složil hotově 6 kop a od roku 1665 měl splácet po 3 kopách. Poslední zmínka o splátce gruntovních peněz Duchoslavem Pelikánem je z roku 1667, zápisy z let 1670–1686 jen připomínají, kolik zbývá zaplatit a vyplývá z nich, že dluh zůstává stejný jako v roce 1667. I z toho se dá nepřímo usuzovat, že důvodem k nesplácení dluhu mohla být právě stavba nového domu. Duchoslav Pelikán je uveden k roku 1669 jako mistr v soupise cechu soukenického a byl mezi lety 1680–1695 také členem bělské městské rady, která trvala bez obnovy až do roku 1695 (i když někteří radní byli již po smrti). O stavu domů se zmiňuje zpráva, ve které majitel panství hrabě Arnošt z Valdštejna vznesl obvinění proti primátorovi a městské radě: „*Za primátora Jana Slona a rady bylo město takřka do záhuby uvrženo, brány a hradby na spadnutí, domy se boří, hospodáři z nich utíkají, domy takové že prázdný zůstávají, všecko dřevo z těch domů opuštěných skupovati a za palivo užívati dopouštějí, vrchnostenských daní neodvádějí, kostel vnitř i zevnitř zanedbávají, vdovy a sirotky že o jmění připravili, na tom všem, že primátor a rada vinu mají a těžce z toho odpovídati budou*“. Ze zpráv o koupi domu v roce 1697 Andreasem Ulmannem za 115 kop se dále dovídáme, že „... Duchoslav Pelykán dům svůj všecek spustl, opustil a z něho pryč ušel, takového domu poctivá obec se ujala... a proto jej nyní prodává.“¹¹⁾ Je však otázkou, nakolik popis domu skutečně vypovídá o jeho stavebnímu stavu.

Při pokusu o rekonstrukci původní podoby roubeného domu shrneme nejprve poznatky získané z průzkumu stavby. Průzkumem máme doložen patrový roubený dům s dochovaným západním dvoupřístorovým dílem o šíř-

7) Původní krokve jsou zachyceny ještě na fotodokumentaci z roku 1996. V roce 2008 byly původní krokve východní poloviny krovu včetně námětků odstraněny a nahrazeny novými krokvemi podle druhotné upraveného sklonu nad chodbou.

8) V roce 1675 byly ve městě mezi 8 řemeslnickými cechy uváděny i oba cechy soukenický a tkalcovský. In: J. Umlauf, Dějepis okresního města Bělé jinak Nového Bezdězí v Bolešlavsku. Rkp. 1853, s. 346, 557.

9) Tamtéž, s. 603.

10) Tamtéž, s. 341.

11) P. Načeradská, o. c. v pozn. 2, J. Umlauf, o. c. v pozn. 8, s. 51–52.

ce kolem 6,5–7 m a paralelní síní probíhající na celou hloubku domu, u níž víme, že byla oproti dnešní chodbě širší. Dochovanými roubenými konstrukcemi i krovem je jednoznačně dána původní hloubka domu 12,5 m. Jeho původní šířku neznáme. Z archivních zpráv ale víme, že dům (dnešní čp. 3 a 4) byl v roce 1748 rozdělen mezi dva majitele, přičemž oběma domům měla zůstat společná síň rozdělená okapem. Původní krov nad západním dílem skutečně přesahoval svoji šířkou zhruba o 1 m nad stávající chodbu, z čehož vyplývá, že zbývající část původně širší síně tak musela být krytá sousední střechou. Podle vyobrazení města z roku 1797 byl dům krytý dvěma paralelními sedlovými střechami se štíty do ulice. Předpokládáme-li zhruba shodnou šířku obou střech, pak by se původní šířka domu mohla pohybovat kolem 15–16 m a dům by tak obsahoval i z druhé strany síně třetí díl dispozice. Téměř sedm metrů široký západní díl obsahoval v přízemí i patře dva prostory, přední o hloubce 8 m, zadní téměř 4,5 m. V přízemí měla přední místnost přístupná ze síně trámový strop vynášený zřejmě pouze dvěma trámy s osovou vzdáleností kolem 2,6 m. Zadní prostor o ploše kolem 30 m² obsahoval při nároží s přední místností a síní otevřené ohniště, jehož dokladem jsou stopy po konstrukci dřevohliněného dymníku v patře. Podle jeho umístění lze předpokládat, že odtud byla vytápěna také přední místnost v přízemí, kterou tak lze nejspíše interpretovat jako obytnou světnici. Patro západního dílu zřejmě vytápěné nebylo. Zadní prostor nad kuchyní pravděpodobně sloužil jako komora. O východním díle nemáme žádné poznatky. Pokud však byla obytná část umístěna v přízemí, pak by se v patře nacházel poměrně velký počet komor umožňujících skladování. S tím by mohla souviset i existence vstupního otvoru v patře uličního průčelí. Zde se nabízí srovnání s dochovaným roubeným patrem domu čp. 87 dendrochronologicky datovaným do let 1657/58, který měl podle dochovaného detailu nárožního spoje rovněž vstupní otvor v patře průčelí směrem do náměstí. Dům čp. 87 měl ale podle výsledků průzkumu původně patro s nižší úrovní stropů a proto byla funkce komor v patře interpretována jako skladovací, aniž by byla v té době existence vstupního otvoru v patře průčelí rozpoznána.¹²⁾ Existenci vstupního otvoru u obou uvedených domů odvozujeme na základě analogie s domem čp. 18, kde byla v průčelní stěně síně patra zjištěna shodná situace navíc s dochovanými stojkami vstupu.¹³⁾ V případě domu čp. 87 se jeví logická interpretace vstupu jako nakládacího otvoru skladovacích komor. Shodnou funkci lze předpokládat i v případě domu čp. 4. Varianta vstupu na pavlač je s ohledem na další souvislosti spíše nepravděpodobná. Z průzkumu krovu vyplývá, že první vazba krovu se sloupkem byla předsazena zhruba o 0,7 m před průčelí. Kromě základního hmotového řešení patrového domu zastřešeného dvěma paralelními sedlovými střechami, se štíty do ulice a strmou valbou do dvora¹⁴⁾, o vnější podobě domu mnoho nevíme.

12) T. Klímová – M. Rykl – T. Kyncl, Dům čp. 87, SHP. 2010. Uvedené příklady jsou srovnatelné přibližně dobou vzniku roubených konstrukcí (3. čtvrtina 17. století) i obdobným typem dispozice, i když dům čp. 87 obsahuje v přízemí starší zděné jádro.

13) E. Vyletová, Bělá pod Bezdězem, dům čp. 18. Operativní průzkum a dokumentace (dále OPD), 2010.

Obr. 11: Bělá pod Bezdězem, fotografie severní strany náměstí od nároží ulice Krupské, pravděpodobně z doby kolem 1900 (převzato z: O. Lauerman, o. c. v pozn. 16). Dům čp. 18 má vysokou sedlovou střechu se strmou valbou do náměstí.

K větší přestavbě západní poloviny domu a nahrazení části dřevěných konstrukcí zděnými došlo pravděpodobně v 1. polovině 19. století, nejpozději však před rokem 1842, neboť na mapě stabilního katastru je dům čp. 4 zachycen již s bočním krátkým křídlem a značen červeně jako zděný. Při přestavbě byl také dřevohliněný dymník nahrazen novým z pískovcových kvádrů.¹⁵⁾ Směrem do dvora bylo přistavěno krátké boční křídlo s valeně klenutým sklepem a studánkou.

DŮM ČP. 18

Dům vystavěný na parcele o šířce 9 m je součástí zástavby severní strany náměstí. Má obdélný půdorys o rozměrech 9 × 12 m. Na mapě stabilního katastru z roku 1842 je zakreslen v podstatě na shodném půdorysu a vyznačen žlutě jako dřevěný včetně dvorních křídel. Důležitým dokladem jeho historické podoby před novodobou přestavbou je fotografie z přelomu 19. a 20. století.¹⁶⁾ Dům čp. 18 je na ní zachycen jednopatrový s trojosým průčelím ukončený vysokou sedlovou střechou s hřebenem kolmým k uliční čáře a strmou valbou do náměstí. Při pohledu na zástavbu severní strany náměstí po úpravách 20. století bychom obtížně tento dům rozpoznali a nepředpokládali, že skrývá roubené jádro ze 17. století. Upravena byla i dispozice přízemí, kde z původního dřevěného domu zůstala zachována pouze dělicí stěna s domem čp. 16. V zadní části směrem do dvora byl přistavěno klasicistní zděné křídlo s polosouverénní komorou sklenutou plackami do pasů. Roubené konstrukce zůstaly z podstatné části zachovány v patře. Dům je podsklepen pod přední částí vstupní síně (chodby). Sklep je valeně klenutý s vrcholnicí kolmou k průčelí.

14) Střechy se strmou zadní valbou místně zvané „svisle“ měly i roubené domy v nedalekém Loukově, in: J. Pešta, *Encyklopedie českých vesnic, díl I., Střední Čechy a Praha*, 2003, s. 143.

15) V roce 1795 se v Bělé uvádí 31 komínů zděných a 184 dřevěných. Komíny dřevěné byly podle popisu uvnitř i vně hlínou mazačkou neb jilem vymazány a vně často ještě šindelem celé pokryty neb obedněny. V roce 1816 bylo nařízeno od městské rady, že měšťané, kteří ve svých domech ještě komíny dřevěné mají, že je mají rozbořiti a místo nich komíny kamenné vystavěti. In: J. Umlauf, o. c. v pozn. 8, s. 616, 682.

16) O. Lauerman, Bělské ulice. Bělá pod Bezdězem 1999.

Podnětem k provedení dokumentace byl záměr majitele provést stavební úpravy v objektu. Při prohlídce byla v objektu zjištěna z části dochovaná roubená konstrukce původního domu, která vykazovala shodné rysy s domem čp. 4 dendrochronologicky datovaným do 70. let 17. století. Dům postrádal jakoukoliv památkovou dokumentaci a existence roubené konstrukce nebyla z důvodu jejich nepřístupnosti zaznamenána ani ve stavebně historickém průzkumu města z roku 1972, v němž je považován za klasicistní novostavbu.¹⁷⁾

Obr. 12: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 18, stejný pohled na domy severní strany náměstí jako na předchozí fotografii zhruba o sto let později. Dům čp. 18 zcela změnil svůj vnější vzhled. Původní vysoká střecha domu byla nahrazena polopatrem (stav 2010).

Popis přízemí

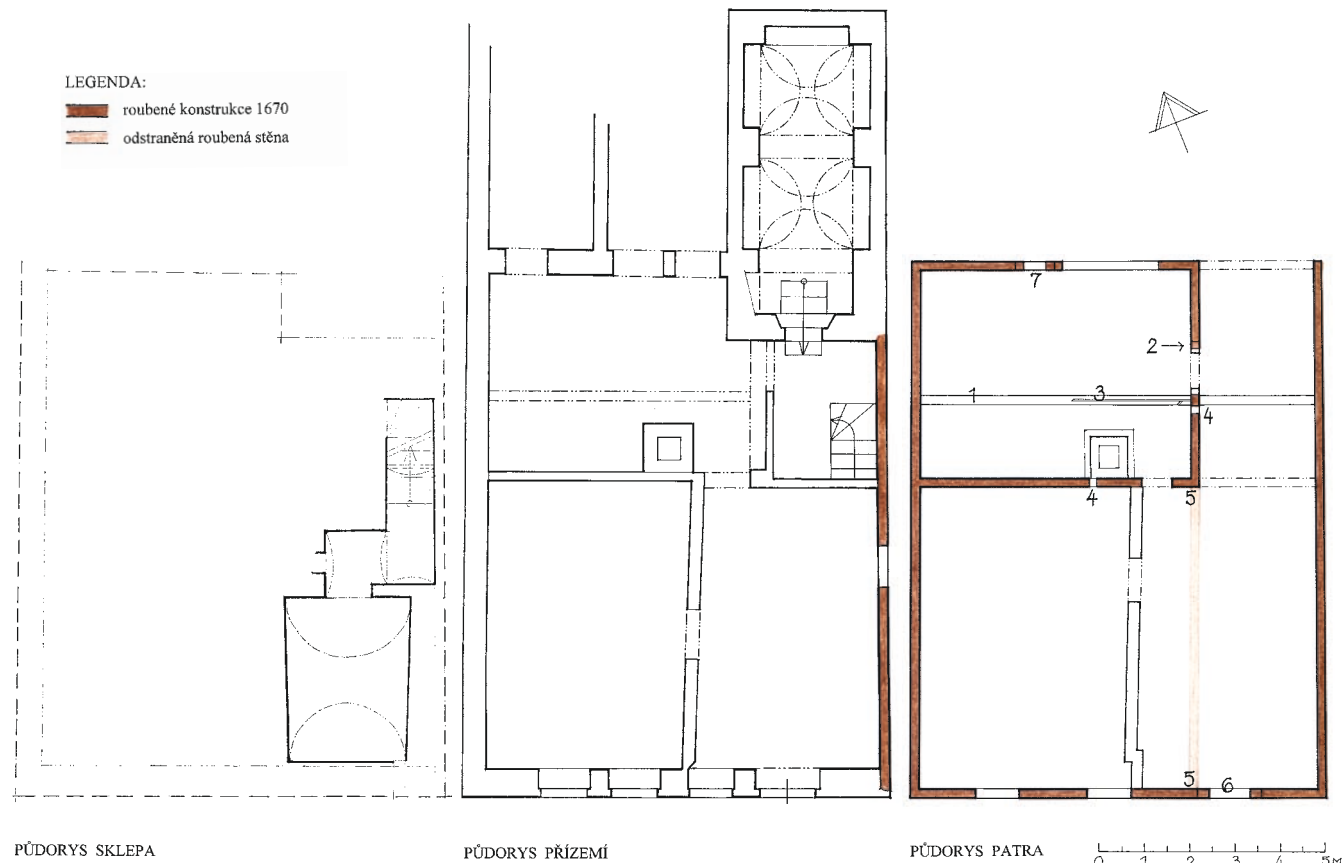
V přízemí se z původní roubené konstrukce zachovala východní parcelní stěna se sousedním domem čp. 16. Dendrochronologický průzkum určil dobu kácení dřeva, ze kterého byly trámy roubení zhotoveny, na přelomu let

17) O.c. v pozn. 1 a 13. Souběžně se zpracováním operativního průzkumu probíhaly projekční práce. Projekt rekonstrukce domu počítal se zachováním podstatné části roubených konstrukcí. V roce 2011 byly v rozporu se schváleným projektem a stavebním povolením veškeré roubené konstrukce bez náhrady odstraněny.

18) T. Kyncl, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních

1669/1670.¹⁸⁾ Kromě ní se v zadním prostoru zachovaly části konstrukcí, dokládající existenci dymníku. Jedná se o původní stropní trám probíhající paralelně s dělicí příčkou mezi přední a zadní místností v osové vzdálenosti cca 1,7 m. Stropní trám probíhal původně na celou šířku objektu a byl druhotně odřezán nad chodbou. Je provázán s prahovým trámem roubené stěny pod stojkou vstu-

prvků domu čp. 18 v Bělé pod Bezdězem. Výzkumná zpráva č. 132-10. DendroLab Brno 2010.

Obr. 13: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 18, zaměření domu, půdorys přízemí, patra a sklepa, (zaměření a kresba E. Vyletová 2010; zaměření sklepa převzato z projektu stavebních úprav, P. Řezáč, 2008). 1 – původní stropní trám, 2 – kapsa po původním stropním trámu, 3 – žlábek v horní ploše stropního trámu nad přízemím viditelný po rozkrytí podlahy, 4 – otvor po vodorovném trámu konstrukce dymníku, 5 – odřezaná zhlaví roubené stěny, 6 – okno s dochovanými stojkami původního vstupu, 7 – okno do dvora s původními stojkami.

pu v patře. V horní ploše tohoto trámu byl patrný žlábek probíhající od roubené stěny v délce zhruba 2,5 m. Podle nálezů otvorů v roubených stěnách patra, které budou popsány dále, i polohy současného komínu, lze předpokládat, že se jednalo o stopy po konstrukci dřevohliněného pláště původního dymníku. Trám měl vyjma horní plochy zčernalý a druhotně obílený povrch. Polohu druhého stropního trámu lze odvodit podle otvoru v prahovém trámu patra v osové vzdálenosti od předchozího zhruba 1,4 m. Současný trám byl do otvoru v roubené stěně vložen druhotně, má menší profil a je podle otisku po šikmém plátovaném spoji druhotně použitý pravděpodobně z rozebraného původního krovu. Z původní stropní konstrukce zřejmě pochází i trojice záklopových fošen, z nichž dvě jsou průběžné na celou hloubku místnosti (cca 4,5 m). Třetí fošna je ukončena na stropním trámu u žlábků po dřevohliněné konstrukci dymníku. Záklopkové fošny měly rovněž zčernalý druhotně obílený povrch. Původní funkci prostoru jako černé kuchyně nasvědčuje i zřetelné rozhraní zčernalého a světlého povrchu na trámu roubené stěny v úrovni stropu.

Popis patra

Patro si zachovalo roubené konstrukce i původní dispozici téměř v celém rozsahu. Tam, kde byly roubené stěny dodatečně odstraněny, jsou stopy po nich dobře čitelné. Odstraněny byly dvorní stěna chodby (síně) a podélná stěna v části mezi přední místností a chodbou (síní). Její pokračování v přední části půdorysu dokládají odřezaná zhlaví na obou stranách. Původ roubených stěn byl po-

Obr. 14: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 18, pohled do nároží zadní komory v patře nad černou kuchyní: a – vpravo od stojky vstupu ve 4. trám odspoda vyřezaný malý otvor po vodorovném trámku dymníku. b, c: detaily žlábků v horní ploše stropního trámu pravděpodobně po dřevohliněné výplni konstrukce dymníku (stav 2010).

tvrzen odebráním více vzorků se shodnou datací kácení dřeva 1669/1670. Roubené stěny jsou zhotoveny z borovicových oboustranně hraněných trámů s ponechanými oblinami ve spárách. Ze síně se zachoval původní vstup do zadní komory s jižní stojkou o šířce 27 cm a fragmentem severní stojky. Stojky mají z boku drážku, do níž jsou zapuštěny trámy roubené stěny. Do původního vstupního otvoru byla dodatečně vložena mladší trámková zárubeň, přičemž došlo k odstranění části stojky a původního trámu tvořícího nadpraží. Ve výšce zhruba 0,9 m nad podlahou byl v trámu roubené stěny těsně vedle stojky zachován otvor o straně 15 cm, který je zřejmě pozůstatkem po trámku dřevohliněného dymníku. Od nároží s kolmou stěnou je vzdálen zhruba 1,5 m. V kolmé stěně oddělující přední místnost od komory se nacházela dvojice obdobných otvorů ve vzdálenosti od nároží zhruba 2,1 m, ve výšce 0,94 a 1,2 m nad podlahou. Poloha kolmých trámů odpovídá při předpokládaném jehlancovém tvaru pláště dymníku otisku ve stropním trámu. Velká část trámů příčné stěny nebyla průběžná, ale byla složena ze dvou částí. Pod spoji trámů byly ve spárách vloženy ztužující (distanční) vložky z krátké latě (hmoždíky). Pravděpodobně se jedná o původní detail, nikoliv o druhotné napojení trámů.

Přední místnost byla osvětlena dvěma okny obrácenými do náměstí. Podle dochovaného roubení mezi okny se umístění okenních os oproti původnímu stavu neměnilo. Okna byla zřejmě ve srovnání s dnešními menší. U třetího okna průčelí osvětlujícího chodbu (síně) bylo po odhalení omítky v interiéru zjištěno, že je osazeno v místě původního vstupu. Po stranách okna se zachovaly obě mohutné stojky výškou odpovídající vstupu. Podstatným detailem, který vysvětluje analogickou situaci s domem čp. 4, je fakt, že stojka vstupu byla umístěna v rohu síně a přiléhala k podélné dělicí stěně. Tato situace také vysvětluje, proč roubená stěna průčelí patra domu čp. 4 byla ve styku s kolmou stěnou ukončena rybinovým spojem typickým pro nároží.

Dvorní roubená stěna se zachovala v rozsahu zadní komory, v rozsahu chodby (síně) byla odstraněna. V dvorní roubené stěně komory se zachovaly stojky původního okenního otvoru. Okenní otvor, nyní zaslepený trámy, měl původně světlost šířku 48 cm a výšku 56 cm. Stojky mají z boku drážku, do které jsou zapuštěny trámy roubení. V pravé polovině byla dvorní stěna komory narušena novodobým trojdílným oknem. Ze stropní konstrukce patra se zachovaly pouze dva stropní trámy nad zadní částí půdorysu průběžné na celou šířku domu včetně chodby (síně).

Roubený dům z doby kolem roku 1670

Ze starší stavby, která předcházela dochovanému roubenému domu, zřejmě pochází valeně klenutý sklep. Sklep lze nejspíše považovat za renesanční. Datovatelné prvky však chybí. Patrový roubený dům, z něhož se zachovala podstatná část konstrukcí v patře, byl vystavěn kolem roku 1670. Podle dendrochronologického datování bylo dřevo na jeho stavbu káceno na přelomu let 1669/1670. K výstavbě domu mohlo dojít i několik let po roce 1670 vzhledem k obvyklé době vysychání dřeva. Dům měl obdélný půdorys o rozměrech 9 × 12 m. Podle dochovaných

Obr. 15: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 18, pohled na roubenou stěnu průčelí v patře s původními stojkami vstupu, který byl druhotně nahrazen oknem. U pravé stojky jsou viditelná odřezaná zhlaví trámů kolmé roubené stěny, která oddělovala chodbu (stav 2010).

roubených konstrukcí v patře tvořil původní dispozici dvouprostorový díl ve směru hloubkové osy domu s boční chodbou (síní) probíhající na celou hloubku domu. Dvouprostorový díl měl šířku zhruba 6,4 m, chodba (síně) kolem 2,6 m. I když šířka komunikačního traktu by v přízemí mohla nasvědčovat průjezdu, s ohledem na existenci sklepa pod ním to není pravděpodobné. Parcela domu byla přístupná i ze zadní strany. V přízemí bylo v zadním prostoru umístěno otevřené ohniště, což bylo možné spolehlivě odvodit podle nálezů otisků po konstrukci dymníku v patře, kterou tvořila zřejmě trámková kostra s dřevohliněnou výplní. Dymník byl umístěn u nároží s přední místností a síní. Z umístění vyplývá, že přední místnost byla vytápěná a fungovala pravděpodobně jako obytná světnice. Patro vytápěné zřejmě nebylo. Oba prostory patra sloužily nejspíš jako komory (zásobovací nebo spací) a ani přední rozlehlá místnost obrácená do náměstí nebyla zřejmě vzhledem k absenci vytápění trvale obývaná. Místnosti v patře mohly být pouze částečně temperované tělesem dřevohliněného dymníku.¹⁹⁾ Zadní komora byla osvětlena ze dvora jedním oknem o světlosti 48 × 56 cm. Přední místnost byla osvětlena asi dvěma okny ve stávajících osách. K nároží s přední místností přiléhala na průčelí patra vstup vedoucí do síně. Vstup lze nejspíše interpretovat jako nakládací otvor pro zásobování komor v patře,

¹⁹⁾ K možnosti vyhřívání místností nad kuchyněmi v patře J. Škabrada – M. Ebel, Dům čp. 57, zvaný Daliborka v Lounech, Průzkumy památek IX, č. 2, 2002, s. 14.

druhou možnou variantou by byl vstup na pavlač.²⁰⁾ Doklady umístění schodiště uvnitř dispozice ani na dvorní straně zjištěny nebyly. O podobě stropů se podle dochovaných částí můžeme domnívat, že je tvořily trámy obdélného průřezu bez profilace s jednoduchým záklopem. Z původních detailů známe řešení vstupních a okenních otvorů, které byly vymezeny mohutnými stojkami, nahoře a dole zapuštěnými do průběžného trámu, tvořícího zároveň překlad a práh, u okna parapet. Původní krov se nezachoval. Na fotografii z doby kolem roku 1900 je ale ještě zachycena vysoká sedlová střecha s hřebem kolmým k uliční čáře, která nepochybně skrývala původní krov. Otázkou zůstává pouze ukončení střechy do náměstí, kde podle vyobrazení z roku 1797 bývaly štíty.

Obr. 16: Bělá pod Bezdězem, pohled na západní stranu náměstí s domy čp. 83 a 84 (stav 2014).

DOMY ČP. 83 A 84

Domy čp. 83 a 84 jsou situovány na západní straně náměstí. Oba byly vystavěny na parcele o šířce 9 m. Domy jsou patrové se sedlovými střechami, s hřebem kolmými k průčelí ukončenými do náměstí valbou. Na pohledové mapě města z roku 1797 jsou vyobrazeny rovněž jako patrové se sedlovými střechami s tím rozdílem, že do náměstí jsou ukončeny štíty. Na mapě stabilního katastru z roku 1842 je dům čp. 83 značen jako dřevěný včetně navazujícího dvorního křídla, které zaujímal zhruba tři čtvrtiny šířky parcely. Na pohledové mapě z roku 1797 je zřejmě tato část nepřesně zakreslena jako jedna hmota s předním domem. Dům čp. 84 je na mapě stabilního katastru značen již červeně jako zděný.

Dům čp. 83 má obdélný půdorys o šířce 9 m a hloubce kolem 10 m. V přízemí se z roubených konstrukcí zachovala část dvorní a severní parcelní stěny. Viditelné nároží těchto dvou stěn s přesahem zhlaví trámů nasvědčuje tomu, že trámy roubení byly druhotně odřezány a parcelní roubená stěna původně pokračovala dál do hloubky parcely. To by odpovídalo i situaci zobrazené na mapě stabilního katastru, kde na přední část domu

Obr. 17: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 83, detail roubené konstrukce průčelní stěny v patře. Pod oknem jsou viditelná čela trámů, která jsou pravděpodobně pozůstatkem kolmé roubené stěny (stav 2014).

navazovalo dvorní křídlo. Podle dendrochronologického datování pocházejí trámy obou kolmých stěn nároží z let 1656/1657.²¹⁾ V patře jsou obvodové stěny v celém rozsahu roubené, jak ale ukázal průzkum, byly téměř celé sestaveny z druhotně použitých prvků. Trámy dvorní roubené stěny patra, podél které probíhá pavlač, mají na povrchu viditelné stopy po plátovaných spojích, jež poukazují na druhotné použití ze starší rozebrané konstrukce. Zřetelné známky druhotného sestavení trámů nesou i obě nároží této stěny. I tyto trámy byly shodně datovány kolem roku 1657 a pocházejí tak nepochybně z původní konstrukce domu. Průčelí do náměstí, které si zachovalo roubenou stěnu v patře, bylo možné dokumentovat v průběhu opravy, při níž byla z roubených konstrukcí odstraněna

20) Interpretace otvoru jako vstupu na pavlač nad podloubím byla při zpracování OPD rovněž zvažována. Patrové roubené domy, které měly na průčelí pavlače nad podloubím, známe z okolních měst, Sobotky, Kuřívod, Semil, ale i z dalších oblastí, například z východočeských měst (Jablonné nad Orlicí, Lanškroun, Letohrad). In: J. Proušek, *Dřevěné stavby v severovýchodních Čechách*, 1895; V. Mencl, *Lidová architektura v Československu*. Praha 1980, s. 236, 294 – 295; K. Kuča, *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. 1998, III. díl, s. 335 – 336, 397. V Bělé zatím doloženy nebyly. Nenasvědčuje tomu ani pohled na město z roku 1797, na němž je vždy nad podloubím zobrazeno vysunutě patro, nikoliv pavlač. U domu čp. 18 v té době nebylo zakresleno ani podloubí. Stopy po konstrukci pavlače, které by mohly být patrné na průčelí po odstranění omítek, nebylo možné ověřit, neboť dům byl bez ohlášení zbourán.

21) T. Kyncl, *Dendrochronologické datování roubení patra domu čp. 83 v Bělé pod Bezdězem*. Výzkumná zpráva č. 094a-14. DendroLab Brno 2014.

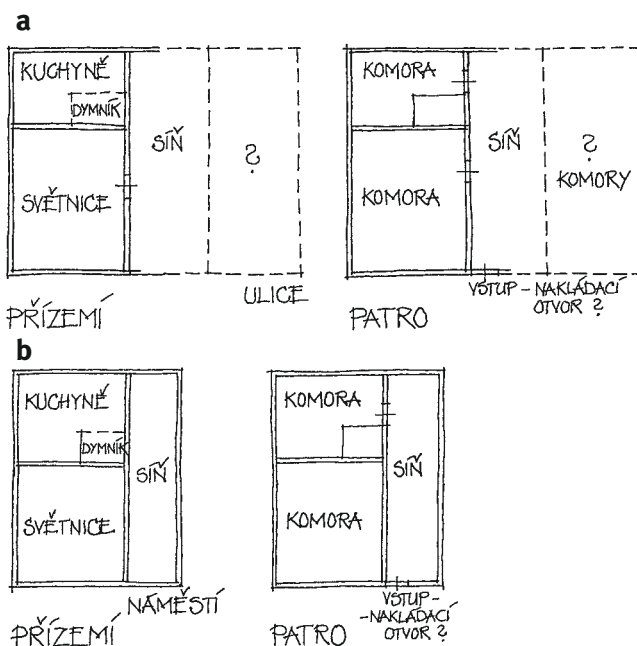

Obr. 18: Bělá pod Bezdězem, dům čp. 83, detail nároží roubené dvorní stěny v přízemí. Trámy obvodové stěny na straně k sousednímu domu čp. 82 byly zřejmě druhotně odřezané, z čehož vyplývá, že konstrukce objektu pokračovala směrem do dvora (stav 2014).

omítka.²²⁾ Při průzkumu bylo zjištěno, že převážná část roubení byla provedena rovněž z druhotně použitých prvků. Pouze u dvou spodních trámů nad patrovou římsou, které byly z větší části průběžné, je pravděpodobné, že se nacházejí v původní poloze. Pod druhou okenní osou v nich byla viditelná obdélná čela trámů. S největší pravděpodobností je lze interpretovat jako pozůstatek kolmé příčky, která zanikla s pozdější přestavbou patra domu a změnou dispozice.

Z provedeného průzkumu lze vyvodit pouze obecné závěry, týkající se spíše původu než podoby domů. Roubený dům (dnešní čp. 83) vystavěný po roce 1657 o půdorysných rozměrech cca 9 × 10 m s navazujícím dvorním křídlem byl patrový zřejmě se sedlovou střechou s hřebenem kolmým k průčelí. Dispozice předního domu byla podle torza kolmé příčky v patře pravděpodobně rozdělena na dva díly o šířce cca 3,7 m a 5,3 m. Dům čp. 84 si rovněž zachoval část roubených konstrukcí v patře.²³⁾ Na základě dendrochronologického průzkumu druhotně použitých trámů severní obvodové stěny, jejíž dřevo bylo káceno na přelomu let 1652/1653, lze předpokládat, že roubený dům byl na této parcele po třicetileté válce znovu vystavěn již krátce po polovině 17. století.²⁴⁾

Z datování konstrukcí domů čp. 83, 84 a 87 můžeme usuzovat, že obnova domů po třicetileté válce probíhala na

Obr. 19: Bělá pod Bezdězem, schéma původních dispozic domů ze 17. století; a – dům čp. 4, b – dům čp. 18 (kresba E. Vyletové).

západní straně náměstí převážně v 50. letech 17. století. Jednalo se o exponovanou stranu náměstí, jejíž součástí byla i renesanční radnice.

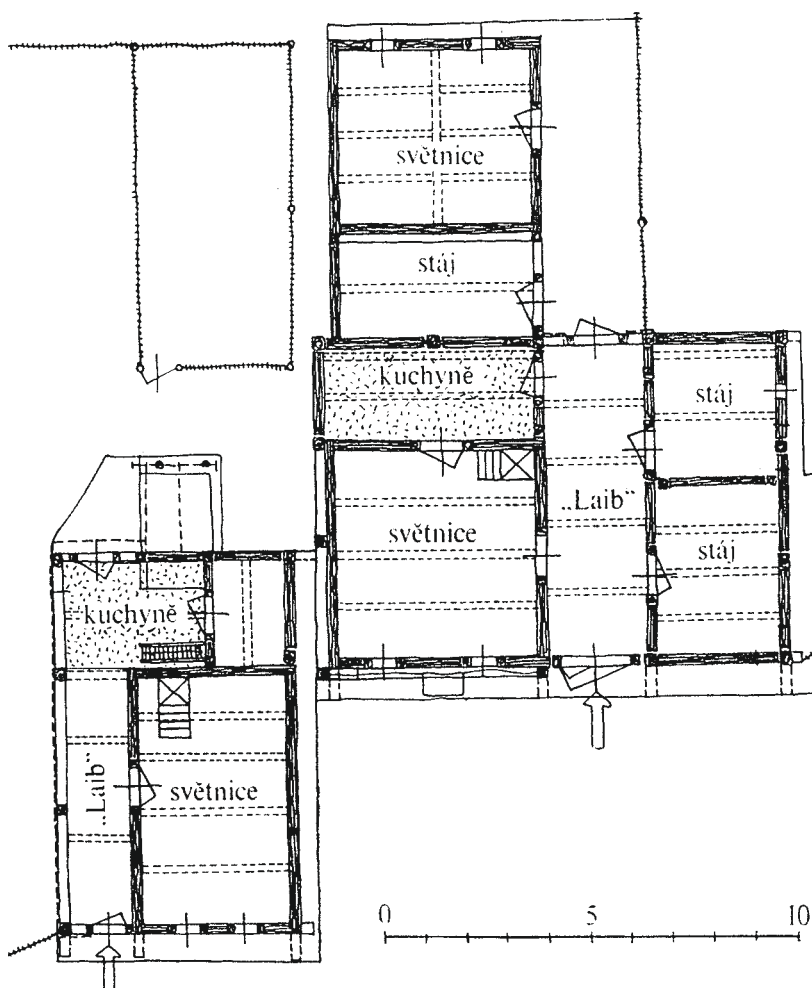
ZÁVĚR

Roubené domy, které byly ve městě po polovině 17. století stavěny, vykazují některé společné znaky. Domy na parcelách o šířce 9 m, ale i domy na širokých parcelách 18–21 m vycházely ze shodného dispozičního uspořádání. Základem dispozice byl dvouprostorový díl s boční chodbou (síní) na celou hloubku domu, v případě široké parcely pak s dalším třetím dílem na opačné straně síně. Hloubka domu byla kolem 12 m, a to zřejmě nezávisle na šířce parcely a na tom, zda se jednalo o dům s jedním nebo dvěma díly po stranách síně. Domy šířkové dispozice pravděpodobně nezabíraly celou šířku parcely, ale bývaly vedle nich ještě nekryté průjezdy. U obou typů domů bylo v zadním prostoru přízemí umístěno otevřené ohniště s dymníkem při nároží s přední místností a síní o velikosti otvoru ve stropní konstrukci cca 1,5 (1,7) × 2,5 (2,7) m. Zadní prostor o ploše kolem 30 m² tak v podstatě plnil funkci kuchyně. Přední místnost, vytápěná z kuchyně, zřejmě sloužila jako obytná, neboť v patře doklady otopného zařízení zjištěny nebyly. Také tato světnice byla značně rozlehlá, u domu čp. 4 měla plochu kolem 50 m². Ve třech případech (u domů čp. 87 na západní straně náměstí, čp. 18 na severní straně náměstí a čp. 4 v ulici Zámecké) byla zjištěna nebo z nálezové situace odvozena existence vstupního otvoru na průčelí patra, který nejspíš sloužil jako nakládací otvor skladovacích komor. Nakládací otvory v patrech průčelí domů jsou známy z městských center západní a severní Evropy. Z českých měst známe tyto příklady spíše ojediněle, častěji jsou zachovány nakládací otvory ve štítu průčelí. Vstupní otvor v patře bez navazující pavlače se vyskytoval u roubených domů v severních Čechách. Jedním z fotograficky dokumentovaných a dnes

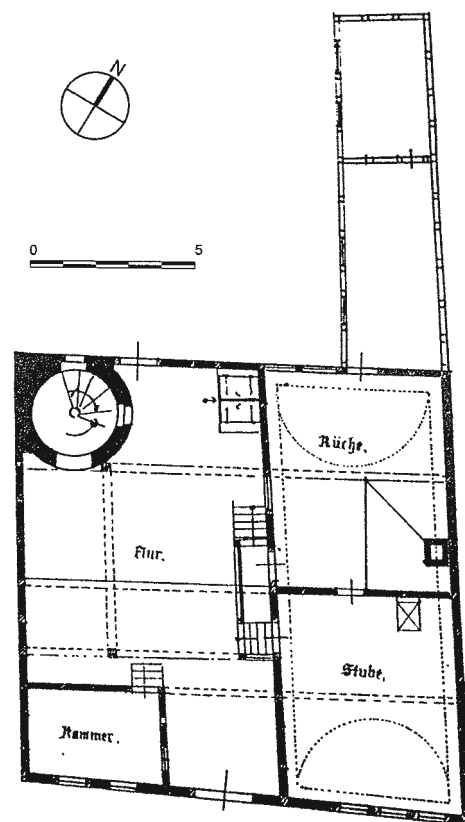
22) E. Vyletová, Bělá pod Bezdězem, dům čp. 83. OPD – dokumentace roubených konstrukcí. 2014.

23) Průzkum objektu nebyl v době zpracování příspěvku umožněn. Existenci roubených stěn v patře uvádí také D. Líbal, o.c. v pozn. 1.

24) T. Kyncl, Dendrochronologické datování roubení patra domu čp. 84 v Bělé pod Bezdězem. Výzkumná zpráva č. 094b-14. DendroLab Brno 2014.

Obr. 20: Příklady dispozic domů s minimální skladbou světnice – kuchyně, vedle nichž probíhá chodba (příjezd) a domu širkové dispozice se střední síní (příjezdem), jejichž schéma půdorysu se podobá zkoumaným bělským domům. Nálepkovo, domy čp. 129–33 (převzato z: V. Mencl, Lidová architektura v Československu, 1980, s. 472).

Obr. 21: Schmalkalden, Německo, dům čp. 25, Stumpfengasse, půdorys přízemí (převzato z: P. Zalewski, o. c. v pozn. 27, s. 347). Příklad dispozice domu z doby kolem roku 1600, pro níž je charakteristické umístění vytápěné světnice („Stube“) s navazujícím prostorem kuchyně v přízemí. I když se v daném případě na rozdíl od bělských domů jedná o honosný měšťanský dům s rozlehlou síní, základní schéma půdorysu je obdobné.

již neexistujících příkladů je patrový roubený dům čp. 4 na Novém Městě v Jičíně, vystavěný snad za Valdštejnovy doby.²⁵⁾ Umístěním světnice v přízemí se dispozice odlišují od běžného řešení patrových městských domů, u kterých byly vytápěné obytné místnosti obvykle situovány v patrech, případně polopatrech. Umístění světnice v přízemí v podstatě odpovídá tradici venkovského obydlí. V případě zkoumaných domů v Bělé pod Bezdězem se ale jedná o řadovou zástavbu městského typu. Dispozice domu čp. 18 vychází z minimální základní sestavy světnice – černá kuchyně, která se pak rozvíjí směrem nahoru umístěním komor v patře. Chodba po straně tohoto dílu, která měla v podstatě funkci síně a kterou bychom mohli nejspíše nazvat chodbovitou síní, náleží rovněž městskému typu. Známé příklady dispozic městských roubených domů z okolních měst měly sice na straně průčelí vedle světnice rovněž paralelní chodbovitou síň, jejich dispozice byla ale hloubková s třetím komorovým dílem umístěným za kuchyní směrem do dvora, který právě u bělských domů chybí.²⁶⁾ Příklady umístění vytápěné světnice s navazující

kuchyní v přízemí patrových městských domů můžeme uvést ze sousedního Německa. U domů, kde bylo ke skladování využíváno patro (respektive 2. patro), docházelo k postupnému přesunutí skladovací funkce z patra do podkroví v souvislosti s náhradou archaického způsobu odvodu kouře volně odcházejícího do podkroví vyvedením komínů nad střechu. Ještě v 18. století je ale v některých německých městech zmiňována existence domů, které neměly komíny vyvedené nad střechu.²⁷⁾ Z hlediska dispozic je zajímavé také srovnání s půdorysy domů spíšských Němců středoslovenských měst, které i přes jisté odlišnosti vykazují některé shodné rysy.²⁸⁾

I když se v rámci města Bělé jedná o malý počet zkoumaných domů, ze kterého nelze vyvozovat obecné závěry, výsledky průzkumu přináší důležité poznatky k typologii a fungování těchto domů. Dalo by se předpokládat, že v období hospodářské nouze, jakým pro město 2. polovina 17. století byla, se při stavbě nových domů navazovalo na známý a místní tradicí osvědčený způsob výstavby. K to-

25) J. Mencl, Historická topografie města Jičína I-II, 1940 – 1949, s. 484 až 485. Funkci nakládacího otvoru lze předpokládat, není však doložena.

26) Za konzultaci a cenné připomínky k tématu děkuji J. Peštovi, M. Ryklovi a J. Veselému.

27) P. Zalewski, „Bauen im Bestand“ versus Typologie: Parzellen- und Hausstrukturen in der Innenstadt Schmalkaldens vom 13. bis zum 18. Jahrhunderts; T. Kellmann, Kontinuität und Wandel im Hausbau der Stadt Einbeck zwischen Gotik und Barock, in: Wandel im Wohnbau zwischen Gotik und Barock, Jahrbuch für Hausforschung, Band 53, 2011, s. 347 – 349, 431 – 435.

28) V. Mencl, o. c. v pozn. 20, s. 236–237, 466, 470–472.

mu zatím nemáme srovnávací materiál. Uvedené roubené domy zřejmě představují odlišný typ od zástavby, která vznikala bezprostředně po požáru 1635 a kterou máme doloženo jediným dosud známým hrázděným domem čp. 29 na severní straně náměstí dendrochronologicky datovaným na přelom let 1637/38.²⁹⁾ Od zkoumaných domů se lišil nejen hrázděnou konstrukcí, ale patřil zřejmě i k odlišnému typu dispozice. Je známo, že tehdejší majitel panství František Caretto di Millesimo zakládal po požáru pohořelé půjkami a podle zpráv právě roku 1637 půjčil 17 sousedům na stavbu nových domů 1650 zl. rýn. V té době docházelo také k opětovnému přílivu německého obyvatelstva do města.³⁰⁾

Provedené průzkumy mimo jiné dokládají naléhavost dokumentace dřevěných konstrukcí uvnitř městských domů. Tyto konstrukce mohou snadno podlehnout zániku při stavebních úpravách, aniž by byly zdokumentovány nebo jejich existence vůbec zaznamenána. U domu čp. 18 je po jeho zániku provedená dokumentace jediným dokladem existence roubeného jádra. Z hlediska metodiky provádění

29) Z. E. Vyletová, Průzkum a dokumentace ve vazbě na praktickou památkovou péči, in: Svorník 4/2006, 2006, s. 55–57. T. Kyncl, Dendrochronologické datování dřevěných konstrukcí domu čp. 29 v Bělé pod Bezdězem, 2004.

30) F. Šimáček, Paměti města Bělé pod Bezdězem, 1937, s. 24, 249 až 251.

Obr. 22: Jičín, dům čp. 4 na Novém Městě (foto A. Brožek, sign. F7248, Regionální muzeum a galerie v Jičíně). Na snímku je zachycen patrový roubený dům, který má v patře situován vstup, u něhož lze shodně s bělskými domy předpokládat, že sloužil jako nakládací otvor.

průzkumu byla v daném případě důležitá dokumentace otisků zaniklých prvků a konstrukcí, které mají často klíčový význam pro „přečtení“ nálezových situací a pochopení dispozičního a funkčního uspořádání domu.

Příspěvek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

DIE BLOCKBAU-STADTHÄUSER DES 17. JAHRHUNDERTS IN BĚLÁ POD BEZDĚZEM

Der Beitrag fasst Ergebnisse der Untersuchung der erhaltenen Holzkonstruktionen im Inneren der Stadthäuser in Bělá pod Bezdězem (Weißwasser, Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]) zusammen, deren Vorhandensein bislang nicht bekannt war. Bei der Untersuchung stellte man die Konstruktionen und Bauglieder fest, die den Ausbau von einstockigen Blockhäusern aus der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts belegten, die die gleichen typologischen Zeichen auswiesen. Im Hause Nr. 4 wurde bei der Untersuchung das einstockige Blockhaus mit dem erhaltenen westlichen Zweiraumteil und dem über die ganze Haustiefe greifenden parallelen Hausflur festgestellt, von dem man weiß, dass er breiter als der heutige Flur war. Die Blockbaukonstruktionen samt dem Dachstuhl wurden dendrochronologisch um 1672 datiert. Durch die erhaltenen Konstruktionen ist die ursprüngliche Haustiefe von 12,5 m eindeutig definiert. Die ursprüngliche Hausbreite kennt man nicht. Aus den Archivmaterialien ist es aber bekannt, dass das Haus (heutige Nr. 3 und 4) im Jahre 1748 zwischen zwei Besitzer geteilt wurde, wobei beiden Häusern der ursprüngliche, durch Traufe geteilte Hausflur hat bleiben sollen. Der ursprüngliche Dachstuhl über dem Westteil übergreif tatsächlich mit seiner Breite ungefähr um 1 m über den bestehenden Flur, wovon es herkommt,

dass somit der übrige Teil des ursprünglich breiteren Hausflurs mit dem Nachbardach überdeckt sein musste. Der Abbildung der Stadt aus dem Jahre 1797 gemäß war das Haus mit parallelen giebelorientierten Satteldächern überdacht. Davon leitet man die ursprüngliche Hausbreite zu 15–16 m ab und setzt voraus, dass das Haus die breitenorientierte dreiteilige Innenanordnung mit dem mittleren Hausflur innehatte. Der fast 7 m breite westliche Teil fasste sowohl im Erd- als auch im Obergeschoss zwei Räume um. Im Erdgeschoss befand sich im hinteren Raum bei der Ecke zwischen dem Raum vorn und dem Hausflur eine offene Feuerstelle, deren Belege sich in Spuren nach der Holzhelmrauchfangkonstruktion im Obergeschoss finden lassen. Von da wurde wohl auch der vordere Raum im Erdgeschoss beheizt, der sich am ehesten als bewohnbare Lichtstube deuten lässt. Das Obergeschoss wurde wohl nicht beheizt und bestand aus einer verhältnismäßig hohen Zahl von den für die Lagerung geeigneten Kammern. Im Fassadenobergeschoss befand sich höchstwahrscheinlich der Eingang. Seine Existenz wurde aus der Befundlage der Blockbauecken und der Analogie mit dem Haus Nr. 18 abgeleitet.

Das an der Marktplatznordseite situierte Haus Nr. 18 auf dem 9 m breiten Grundstück steht über dem rechteckigen Grundriss mit Ma-

ßen 9x12 m. Das einstockige Blockhaus ist der dendrochronologischen Datierung gemäß um 1670 erbaut worden. Die ursprüngliche Anlage bildete der Zweiraum-Teil in der Haustiefenachsenrichtung mit dem Hausflur an der Seite über die ganze Haustiefe. Im Erdgeschoss befand sich im Hinterraum eine offene Feuerstelle, deren Belege sich in Spuren nach der Holzlehmrauchfangkonstruktion im Obergeschoss finden lassen. Die Befundlage war identisch mit der im Hause Nr. 4 samt der vorausgesetzten Lokalisierung der bewohnbaren Lichtstube im Erdgeschossvorderteil. Das Obergeschoss war nicht beheizt und beide Räume dienten wohl als Kammern. Den erhaltenen Pfosten gemäß befand sich an der Marktplatzfassade der Eingang. Der ursprüngliche Dachstuhl ist nicht erhalten, aber seine Neigung ist uns aus einer Fotografie aus der Zeit um 1900 bekannt, die das Haus mit hohem giebelständigem Satteldach zeigt.

Beide erforschten Häuser kamen aus der gleichen Innenanordnung heraus, deren Grund der Zweiraumteil mit dem Seitenflur (Diele) über die ganze Haustiefe war, im Fall des breiten Grundstückes noch mit dem dritten Teil an der Gegenseite des Flurs. Die Haustiefe betrug gegen 12 m, und zwar unabhängig von der Grundstückbreite sowie davon, ob es sich um das Haus mit einem oder zwei Teilen an Seiten des Flurs handelte. Die Anlage des Hauses Nr. 18 kommt aus dem minimalen Aufbau Stube – Rauchküche heraus, mit der Weiterentwicklung durch das Errichten der Kammern im Obergeschoss. Bei beiden Häusern stellte man fest oder leitete aus der Fundsituation das Vorhandensein einer Eingangsöffnung im Obergeschoss der Fassade ab, die wohl als Ladeöffnung für die Lagerräume diente, auch wenn ja die Möglichkeit eines Pawlatscheneingangs nicht auszuschließen ist. Die erforschten Häuser lassen sich in der Stadt mit dem erhaltenen, dendrochronologisch 1657/1658 datierten Blockbau-Obergeschoss des Hauses Nr. 87 an der Marktplatzwestseite vergleichen. Es hat nicht nur eine dem Hause Nr. 4 analogische Innenanordnung inne, sondern es hatte nach dem erhaltenen Detail der Ecke auch eine Eingangsöffnung im Obergeschoss. Nach den Forschungsergebnissen war das Obergeschoss aber niedriger Deckenhöhe und daher wurde die Funktion der Kammern im Obergeschoss ausschließlich als Lageräume gedeutet, ohne dass man in jener Zeit das Vorhandensein der Eingangsöffnung im Fassadenobergeschoss identifiziert hätte.

Die durchgeführten Untersuchungen a. A. belegen die Dringlichkeit der Dokumentierung der Holzkonstruktionen innerhalb der Stadthäuser. Diese Konstruktionen können bei den baulichen Umgestaltungen der Gebäude verschwinden ohne dokumentiert zu werden oder ohne dass ihre Existenz überhaupt registriert würde. Beim Haus Nr. 18, das nach der Untersuchung in Übereinstimmung mit dem gebilligten Projekt abgerissen wurde, stellt die durchgeführte Dokumentation heute einen einzigen Existenzbeleg nach dem Blockbau-Hauskern dar. Vom Blickpunkt der Methodik für die Durchführung der Untersuchung war gegebenenfalls die Dokumentierung der Abdrücke nach den verschwundenen Bauteilen und Konstruktionen wichtig, die oft die Schlüsselbedeutung für das „Lesen“ der Fundsituationen und Begreifen der Anlage und der Funktionsanordnung des Hauses innehaben.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Bělá pod Bezdězem (Weißwasser, Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]), Mappe der Stadt vom Schlossgärtner Jan Novotný, 1797 – Ausschnitt (SOA [Staatliches Regionalarchiv] Prag, Waldstein-Familienarchiv, Inv.-Nr. 4760).

Abb. 2: Bělá pod Bezdězem, Mappe des Stabülen Katasters, 1842 (Zentralarchiv für Geodäsie und Kataster Prag).

Abb. 3: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. Konskr. 4, Bauaufnahme, Grundrisse vom Erd- und Obergeschoss, Längs- und Querschnitt (Vermessung und Zeichnung E. Vyletová, 2008).

Abb. 4: Bělá pod Bezdězem, Zámecká (Schloss-) Gasse, Gesamtansicht vom Marktplatz hin mit dem Haus Nr. 4 auf der erhöhten „Terrasse“ über der Landstraße (alle Fotos E. Vyletová, 2008).

Abb. 5: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Straßenfassade nach der Freilegung der Blockbaukonstruktionen im Obergeschoss mit Detail des Anschließens zwischen der Querwand und der Stirnwand mittels des für Ecken typischen Schwalbenschwanzes. Unterschiedlich ist nur der Abschluss des Querwandschwellenbalkens (Zustand 2009).

Abb. 6: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Obergeschoss, Blick vom vorderen Raum zur Ecke mit dem hinteren Raum, deutliche nachträglich abgesägte Balken. In der Längswand befindet sich ein ursprünglicher Pfosten mit dem sekundär gehobenen Eingang. In der Querwand eine kleine Öffnung nach der Rauchfangkonstruktion sichtbar, eine gleiche Öffnung ist neben dem Eingang in den Hinterraum sichtbar.

Abb. 7: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Obergeschoss, hintere Kammer. Blick zum Eingang vom Flur zu. Bei dem rechten Pfosten eine erhaltene Öffnung nach dem waagerechten Rauchfangkonstruktionstram, in der oberen Deckenbalkenfläche unter dem rechten Pfosten befindet sich eine Rille nach der Holzlehmausfüllung.

Abb. 8: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Erdgeschoss, Vorderraum, Detail einer Fügung zwischen der Blockbauwand und dem verschwundenen Eingangspfosten. Der Sturzbalken wurde bei der Eingangserhöhung sekundär abgesägt (Zustand 1996).

Abb. 9: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Detail der ursprünglichen Fügung der Blockbauwandbalken.

Abb. 10: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 4, Dachstuhl. a) Blick von der Stirnseite zum nördlichen Walm zu mit dem Mittel- und Abschlusspfosten und der Windrispe. Ursprüngliche Dachstuhlglieder sind mit ihrer dunkleren Oberfläche unterscheidbar (Zustand 2008); b) Vorderteil vom Mittelpfosten zum Fassadenwalm. An der Mittelpfette deutliche Spur nach dem Kopfband zwischen der Pfette und dem verschwundenen Pfosten des ersten Gespärres (Zustand 2008).

Abb. 11: Bělá pod Bezdězem, Marktplatznordseite ab der Ecke der Krupská G., Foto wahrscheinlich um 1900. Das Haus Nr. 18 (das dritte von links) hat ein hohes Dach mit steilem, in den Marktplatz gewendetem Walm.

Abb. 12: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 18, gleiche Ansicht der Häuser an der Marktplatznordseite wie die vorherige Abbildung zeigt, ungefähr um 100 Jahre später. Das Haus Nr. 18 veränderte ganz sein Aussehen; das ursprüngliche hohe Dach wurde mit Dachgeschoss ersetzt (Zustand 2010).

Abb. 13: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 18, Grundriss vom Erd-, Ober- und Kellergeschoss (Bauaufnahme und Zeichnung E. Vyletová, Vermessung des Kellers aus dem Projekt für die Adaptierung übernommen [P. Řezáč, 2008]).

Abb. 14: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 18, Hinterkammer im Obergeschoss über der Rauchküche, Blick in die Ecke. Rechts vom Eingangspfosten im vierten Balken eine kleine Öffnung nach dem waagerechten Rauchfangtram von unten ausgeschnitten; b) und c) Details von einer kleinen Rille in der oberen Deckenbalkenfläche, wohl nach der Holzlehmausfüllung der Rauchfangkonstruktion (Zustand 2010).

Abb. 15: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 18, gezimmerte Stirnwand im Obergeschoss mit ursprünglichen Pfosten vom Eingang, in den nachträglich ein Fenster eingebaut wurde. Beim Pfosten rechts deutliche Balkenköpfe nach der gezimmerten Querwand, die den Flur abtrennte (Zustand 2010).

Abb. 16: Bělá pod Bezdězem, Marktplatzwestseite mit den Häusern Nr. 83 und 84 (Zustand 2014).

Abb. 17: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 83, Detail der Ecke der gezimmerten Stirnwand im Obergeschoss. Unter dem Fenster deutliche Balkenköpfe, wohl nach der gezimmerten Querwand (Zustand 2014).

Abb. 18: Bělá pod Bezdězem, Haus Nr. 83, Detail der Ecke der gezimmerten Hofwand im Erdgeschoss. Die Balken der Umfassungswand an der Seite zum Nachbarhaus Nr. 82 wurden wohl sekundär abgesägt, wovon es herauskommt, dass die Konstruktion des Gebäudes weiter in die Hoftiefe fortgesetzt hat (Zustand 2014).

Abb. 19: Bělá pod Bezdězem, Anlagenschema der Häuser Nr. 4 (längsorientierte Breitenanlage) und Nr. 18 (auf dem Grundstück mit Breite 9 m – Zeichnung E. Vyletová).

Abb. 20: Beispiele der Anlagen der Häuser mit der minimalen Komposition Lichtstube – Küche, neben denen der Hausflur führt, und des Hauses der Breitenanlage mit dem mittleren Hausflur, deren Schema ähnlich dem der erforschten Häuser in Bělá ist. Nálepko (Slowakei), Häuser Nr. 129-133 (in V. Mencl, Lidová architektura v Československu [Die Volksbaukunst in der Tschechoslowakei], 1980, S. 472).

Abb. 21: Schmalkalden, Deutschland, Haus Nr. 25, Stumpfungsgasse, Grundriss vom Erdgeschoss übernommen aus P. Zalewski, zit. W in Anm. 26, S. 247). Beispiels einer Hausanlage aus der Zeit vor 1600, für die Situierung der Stube mit dem angeschlossenen Küchenraum im Erdgeschoss charakteristisch ist. Obwohl es im Unterschied zu den Häusern in Bělá um ein aufwändiges Bürgerhaus handelt, das elementare Grundrisschema ist ähnlich.

Abb. 22: Jičín, Haus Nr. 4 auf der Neustadt (Foto A. Brožek, sign. F7248, Regionalmuseum und -galerie in Jičín). Das aufgenommene einstöckige Blockhaus hat den im Obergeschoss situierten Eingang, der sich ähnlich wie in Bělá als Ladeöffnung deuten lässt.

(Übersetzung J. Noll)